

УДК 374.7.091:781.62(438) “199/201”

В. В. Ключко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЗВИТОК НЕПЕРЕРВНОЇ РИТМІЧНОЇ ОСВІТИ В ПОЛЬЩІ (кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

У статті висвітлено особливості розвитку ритміки Е. Жак-Далькроза в системі неперервної освіти в Польщі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Показано зміни в структурі, змісті й функціях неперервної ритмічної освіти у чвертьвіковому проміжку часу. Схарактеризовано типи закладів освіти, у яких здійснювалася підготовка фахівців і окремі навчальні програми з ритміки.

Ключові слова: *система неперервної освіти, розвиток ритміки в Польщі, Е. Жак-Далькроз, навчальні програми, підготовка фахівців.*

Постановка проблеми. Освітнянські пошуки механізмів вирішення проблеми духовного та фізичного здоров'я української нації спрямовують науковців на дослідження гуманістичного потенціалу мистецької педагогіки на всіх щаблях неперервної освіти. Євроінтеграційний вектор освітньої політики України зумовлює актуалізацію ефективних педагогічних концепцій і технологій, серед яких ритміка Еміля Жак-Далькроза посідає важливе місце.

У системі освіти Польщі ритміка виконує декілька функцій: служить для розвитку й виховання дітей дошкільного та шкільного віку; відіграє важливу роль у формуванні професійних компетенцій у різних галузях освіти; є важливою складовою вищої та післядипломної музичної, педагогічної, спеціальної освіти, фізичного виховання та спорту; часто-густо зустрічається в освітніх програмах для людей похилого віку. У визначенні педагогічного потенціалу ритміки польські науковці спираються на концепцію Еміля Жак-Далькроза, головною засадою якої є нерозривний зв'язок теорії та практики, мисленнєвої та чуттєвої сфер особистості. На думку Е. Жак-Далькроза, учитель повинен працювати так, аби кожен учень міг сказати «не тільки знаю, але й відчуваю» [6, с. 113].

Сучасні тенденції розвитку ритміки в Польщі як складової неперервної освіти передбачають розширення її ареалу до ціложиттєвого континууму за рахунок перенесення акцентів із професійної підготовки ритміків у сферу виховання малюків і соціально-педагогічну роботу з людьми похилого віку. Актуальним видається дослідження історичного коріння сучасних процесів адаптації ритміки Далькроза в системі неперервної освіти європейських країн, зокрема, Польщі.

Аналіз актуальних досліджень. У польській науковій думці проблема ритміки розглядається в багатьох аспектах. Марія Пшиходзіньська називає ритміку Далькроза напрямом музичного

виховання, головна засада якого полягає у використанні музики як засобу всебічного розвитку дитини – фізично-рухового, інтелектуального, емоційного й музичного. Анна Щепаньська вивчає питання впровадження ритміки в інтегроване ранньошкільне навчання. Ельжбета Кілінська-Евертовська досліджує ефективність ритмічних вправ у реабілітації дітей із порушеннями мовлення. Концепція Далькроза як невід’ємна складова професійної музичної та музично-педагогічної освіти в Польщі вивчається такими дослідниками, як М. Бжозовська-Кучкевіч, А. Білінська, М. Купсік, А. Пастернак, Г. Шендзельож, Ф. Щепановська та ін.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей розвитку ритміки Е. Жак-Далькроза в системі неперервної освіти в Польщі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть.

Виклад основного матеріалу. Дослідження історії розвитку ритміки в Польщі в контексті неперервної освіти слід розпочати з аналізу відповідної наукової думки, коли наприкінці ХХ століття актуалізується проблема обґрунтування шляхів реформування всієї системи освіти країни. Однією з реформаторських перспектив стає проголошений UNESCO курс на створення плюралістичної системи, до якої б увійшли як школа, так і бібліотеки, музеї, заклади праці, а також родина. У часовому контенті система освіти повинна стати *неперервною* й охоплювати все життя людини – від дитинства до пенсії. У подальшому орієнтиром для розбудови неперервної освіти стає “*The White Paper on education and training*” Європейської комісії, у якій проголошено курс на навчання протягом усього життя.

Теоретичний аналіз проблеми почнемо з розгляду тезауруса неперервної освіти як галузі педагогічної науки. Серед термінів, які його утворюють у науково-педагогічному просторі Польщі, насамперед назвемо «постійна, безупинна освіта» (*kształcenie ustawiczne*), «освіта дорослих» (*oświata dorosłych*) і «освіта протягом усього життя» (*kształcenie przez całe życie*).

У своєму «Педагогічному словнику» В. Оконь як синонім безупинної освіти називає неперервну освіту (*kształcenie ciągłe*) і визначає її як безперервне вдосконалення загальної та професійної кваліфікації, а також як засаду сучасної системи освіти, згідно з якою навчання триває ціле життя людини, охоплюючи поновлення, розширення й поглиблення її загальної та професійної кваліфікації. На думку польського науковця, концепція неперервної освіти заперечує давні погляди щодо поділу людського життя на окремі етапи (приготування до життя під час навчання в школі та професійних закладах освіти, трудовий етап і етап участі в суспільному житті), пов’язуючи шкільну та професійну підготовку з перманентною спрямованістю на формування потреби навчатися протягом життя. Важливу роль у післядипломній освіті відіграють курси підвищення кваліфікації, де фахівець систематично, через певний термін розширює свій професійний досвід. Крім курсів, завдання неперервної освіти реалізують різноманітні установи освіти дорослих і, що найважливіше, різні форми самоосвіти [13, с. 195].

Цікавим буде порівняння з Україною, де наприкінці ХХ століття активно досліджується неперервна професійна освіта. На думку академіка І. А. Зязюна, останню можна розглядати з позицій особистості, освітнього процесу (програм), а також організаційних структур. В останньому випадку термін «неперервність» характеризує мережу навчально-виховних закладів, що пропонують освітні послуги й забезпечують зв'язок і наступність програм, які відповідають сучасним вимогам соціуму та створюють оптимальні умови щодо динамічного професійного розвитку особистості. «Стиковка» цих програм передбачає їх наскрізну стандартизацію за єдиними для всієї системи професійної освіти цілями [2].

Особливості розвитку неперервної ритмічної освіти в Польщі були зумовлені реформою, яку польські освітяни розпочинають розробляти в останньому десятилітті минулого століття. Реформована школа потребує фахівців, спроможних творчо підходити до навчальних програм, суттєвою рисою яких стає інтегративний підхід. Тому в опублікованих 31 грудня 1996 року програмних основах окремих предметів цілі шкільної освіти окреслені ієрархічно згідно з етапами навчання й віковими особливостями учнів. Було виокремлено такі етапи: ранньої шкільної освіти (1–3 класи базової школи), пропедевтично-зінтегрованої освіти (4–6 класи базової школи), предметно-початкової освіти (7–8 класи базової школи), предметно-заавансованої (1–2 класи середньої школи) і предметно-розширеної освіти (3–4 класи середньої школи).

З моменту проголошення шкільної реформи її цілі та зміст постійно уточнювались у загальнопольських дискусіях, коли питання музичної освіти дітей (у тому разі й ритмічної) були чи не найгострішими у зв'язку з практичною ліквідацією музики в школі як окремої дисципліни. У відкритому листі до міністра національної освіти методисти й учителі музики та ритміки, які зібралися на предметно-методичній конференції в Ополі 15 грудня 1999 року, виразили рішучий протест проти поєднання «музики» й «образотворчого мистецтва» (*plastyki*) в один навчальний предмет «мистецтво» (*sztuka*) й одночасного обмеження розміру художнього навчання дітей до однієї години на тиждень [10]. Зауважимо, що через кілька років боротьба освітян увінчалась їх перемогою.

В останнє десятиліття ХХ століття підготовка вчителів-ритміків у Республіці Польща переважно здійснювалася в музичних академіях і їх філіях: Музичній академії імені Ф. Нововейського в Бидгощі, Музичній академії імені Фредерика Шопена у Варшаві та її філії в Білостоці, Музичній академії у Вроцлаві, Музичній академії імені Станіслава Монюшка у Гданьську, Музичній академії імені Кароля Шимановського в Катовицях, Музичній академії у Кракові, Музичній академії в Лодзі, Музичній академії в Познані та її філії в Щецині. Г. Ніколаї зазначає, що в Україні «музично-педагогічна гілка була відтята від системи музичної освіти» та «прищеплена до педагогічної»: педагогічні відділи консерваторій було «передано»

педагогічним інститутам і перетворено на музично-педагогічні факультети, а в Польщі ці підрозділи й донині існують паралельно [1, с. 163].

Однією з нових ланок ритмічної підготовки вчителів музики в Польщі стали вчительські колегії, які були запроваджені в РП в 1990/91 навчальному році. Вчительські колегії як неповні вищі школи професійного типу прийшли на зміну ліквідованих педагогічних ліцеїв і вчительських курсів. Випускники цих колегій отримували право працювати вчителями в основній (*podstawowej*) загальноосвітній школі. На кінець 90-х років у Польщі нараховувалося близько 10-ти вчительських колегій, у дев'яти з яких (у містах Битом, Валч, Велюнь, Влоцлавек, Згеж, Конін, Лешно, Новий Сонч, Плоцьк) одна зі спеціальностей була музика. Найчастіше музика як друга спеціальність виступала в поєднанні з початковим навчанням як першою спеціальністю (Битом, Вальч, Велюнь, Влоцлавек, Згеж, Конін) та дошкільним вихованням у Битомі, з математикою – в Новому Сончу, з опекунсько-виховною педагогікою – в Плоцьку, з польською мовою – у Валчу [9, с. 50-64].

На початку ХХ століття підготовка педагогів-ритміків у музичних академіях Польщі досягає свого апогею завдяки дофінансуванню вищої освіти країни Європейським Союзом. Аналіз навчальних планів і науково-методичного доробку викладачів Музичної академії імені Кароля Шимановського в Катовицях засвідчив різнобічність змісту цієї підготовки. Найважливішими предметами спеціальності *ритміка* вважалися ритміка, рухова інтерпретація музичного твору, фортепіанна імпровізація, методика проведення ритміки. Крім того, в Музичній академії існував цикл факультативних занять «Музика в терапевтичній діяльності», у межах якого студенти могли отримати додаткову кваліфікацію щодо проведення терапевтичних занять у спеціальних школах і закладах служби здоров'я.

У 2000-х роках навчальні плани Музичної академії імені Кароля Шимановського серед дисциплін, обов'язкових для засвоєння методи Далькроза, включали техніку та композицію руху, аналіз музичного твору з урахуванням можливості його рухової презентації, сучасні композиторські техніки, народний та історичний танок. Крім того, пропонувалися факультативи – національний танок, сучасні танцювальні техніки, техніка класичного танцю, дефектологія з елементами музикотерапії.

За свідченням Аннети Пастернак, у Музичній академії імені Кароля Шимановського студенти-ритміки опановують такий перелік класичних далькрозівських вправ: рухова реалізація окремих ритмічних зрізків; рухова реалізація ритмічних ланцюгів; рухова реалізація ритмічних зрізків із подвійною швидкістю або у два рази повільніше; ритмічне доповнення; метричне перевтілення; поліметрія і поліритмія; ритмічні канони [14, с. 120]. Усі ці вправи мають на меті формування й відточування почуття ритму, яке робить слух вразливим до ритмічних особливостей музики.

Крім метроритмічного тренінгу, у чистому вигляді існував більш комплексний вид вправ, які спрямовані на розвиток *музичної експресії руху*.

Відзначимо, що ритміка формує специфічний тип рухів, які повністю підпорядковані музиці, а їх експресія спрямована на передачу всіх нюансів музичного розвитку. Саме в цьому полягає різниця між рухами в ритміці та танцювальними рухами. Розвиток музичної експресії руху здійснюється за допомогою таких вправ: віддзеркалення в рухах музичного розвитку щодо динаміки, агогіки, артикуляції, тембрів; віддзеркалення в рухах форми мелодичної лінії, музичних фраз; рухові імпровізації. А. Пастернак вважає, що найскладніші вправи пов'язані з передачею рухами не тільки ритмічного малюнку, а й метричних долей різної ваги. Метою всіх зазначених вправ стає опанування *пластики руху*. Вправи реалізуються на основі імпровізації, яка становить основу креативності в ритміці [там само, с. 121].

Різноманітність сфер використання ритміки спричиняв появу різних форм підвищення кваліфікації спеціалістів та обміну досвідом у вигляді семінарів, майстер-класів і тренінгів, причому деякі з них вже стали традиційними. На початку ХХ століття особливою популярністю користувалися: Загальнопольська сесія тренінгу *Музика і рух у терапевтичній практиці*, яку систематично організовувала Музична академія в Катовицях, Тренінг хореографії музики при Музичній академії в Познані, Міжнародні майстер-класи з ритміки при Музичній академії в Лодзі.

Нині ритміка в Польщі застосовується в багатьох видах навчання й виховання, охоплюючи як професійну мистецьку підготовку, так і загальну освіту, а також аматорський рух і сферу арт-терапії. Хоча статус ритміки та її місце в системі освіти країни постійно видозмінюється, а в останні роки зумовлюється жорсткими реаліями економії матеріального ресурсу, важливе значення концепції Е. Жак-Далькроза підтверджується її реалізацією на всіх щаблях цієї системи.

На сучасному етапі реалізація розвивальної функції ритміки в ранньому вихованні відбувається як у дошкільних навчальних закладах, так і в чисельних гуртках і на заняттях із загального розвитку дітей. На початковому етапі освіти не існує жорстких вимог і обмежень щодо використання ритміки в навчально-виховному процесі. Практично кожен педагог-ритмік має власну програму, яку реалізує залежно від віку учасників та мети занять. Наголосимо, що в Польщі ритміка довгі роки була однією з обов'язкових дисциплін у дитячих садочках. Нині, в результаті загального скорочення навчальних годин у дошкільних закладах освіти, ритміка стала дисципліною за вибором батьків, проте залишається досить затребуваною. У той самий час, у приватних осередках дошкільної освіти, де вибір дисциплін не зумовлюється обмеженістю державного фінансового ресурсу, ритміка зберігає статус однієї з провідних дисциплін.

Залежно від авторських програм ритміка, тією чи іншою мірою, служить для корекції фізичних функцій дитини, поліпшення її координації. Означений аспект займає центральне місце в осередках для дітей із спеціальними потребами. Корекційна функція також реалізується через логоритмічні та терапевтично-рухові заняття з використанням ритміки.

Нерозривний зв'язок із музикою сприяє розвиткові музичних здібностей дітей, емоційному опануванню навколишнього світу, естетичному сприйняттю явищ щоденного життя. Ігрова форма занять приносить багато радості малечі, стає джерелом позитивного світовідчуття, дає впевненість у власних силах і задоволення від досягнень. Реалізація означеного потенціалу ритміки є можливою також у пренатальному періоді розвитку дитини, ще в утробі матері. Заняття з ритміки для вагітних жінок допомагають закласти позитивну основу майбутнього виховання та допомогти матері досягати психічної рівноваги й фізичного комфорту в період виношування дитини.

У Польщі тенденція раннього використання ритміки набуває все більшої популярності. Як приклад можна навести варшавську школу раннього розвитку під назвою «Фабрика музики» [5], де елементи ритмічного виховання наймолодших реалізуються у програмах «Звуколандія» та «Академія малого музиканта» у групах для дітей, що ще не ходять, що почали вже ходити, у групах для вагітних жінок.

Яскравим прикладом реалізації раннього ритмічного виховання є мережа осередків, організованих Сильвією Новицькою (*Sylvia Nowicka*). Свою концепцію педагог реалізовує в кількох школах раннього розвитку в Три-місті (Гданськ-Сопот-Гдиня). Серед них – Академія розвитку родини «Енергетивка» (*Akademia Rozwoju Rodziny Energetywka*), де заняття відбуваються у трьох вікових групах.

I. Повзалки (*peźdraczk*) відвідують діти до 1,5 року.

II. Притуляки (*przytulaczki*) відвідують діти 1,5 – 3 років.

III. Брикалки (*brykaczki*) відвідують діти 2,5 – 4 років.

Подібна програма реалізовується у Студії дитячої активності «Макарака» [12]. Елементи ритміки широко використовуються на різноманітних заняттях для дітей різних вікових груп у «Креативці» [8] – школі раннього розвитку, що діє під власним франшизом у 7 містах Польщі (Кракові, Вроцлаві, Познані, Щецині, Бидгощі, Венгрові й Седльцях), а також у Ряшівському (Жешовському) Клубі мами й малюка, де поза звичайними ритмічними заняттями для дітей існує спеціальний курс для майбутніх мам, до комплексу якого також входять елементи ритміки [7]. Обстеження шкіл і студій раннього розвитку дитини в Катовицях та Сосновці, а також аналіз сайтів подібних осередків у Польщі підтвердили наявність у їх програмах ритміки.

Спостереження за навчально-виховним процесом у окремих початкових школах Катовицького регіону засвідчило, що подібним чином педагогічна функція ритміки реалізується і в ранньому шкільному вихованні. Надалі у центрі занять залишаються ритмічні ігри під музику, стає більше логоритмічних забав і корекційних вправ, що розвивають координацію дітей.

На шаблі початкової освіти ритміка з'являється як спеціальна дисципліна в навчальних планах балетних і музичних шкіл I ступеню.

Заняття набувають тренувального характеру та спрямовані на: виховання в дітей відчуття ритму, засвоєння елементів музичної мови окремо і в їх сукупності; загальне «омузичення» та практичне засвоєння елементів музичної грамоти; розвиток експресивності, вміння імпровізувати та пластично інтерпретувати музику рухами й жестами. У музичних школах II ступеня ритміка стає окремою спеціалізацією, отримавши яку випускник має право проводити ритмічні заняття та має найкращі шанси продовжити свою освіту в мистецькому виші за спеціальністю «ритміка».

Сьогодні на шаблі вищої освіти ритміка є складовою декількох спеціальностей. У музичних академіях поза власне спеціальністю «ритміка», практичні ритмічні вправи та методику їх проведення опановують на різноманітних музичних спеціальностях, зокрема – вокалісти й інструменталісти. Ритміка входить також до навчальних планів театральних вишів і академій фізичного виховання, також вона є складовою дисциплін, які пов'язані з фізичною реабілітацією та артотерапією (логоритміка, ритмотерапія, музикотерапія тощо).

Особливе місце ритміка займає у педагогічній і післядипломній освіті Польщі. Поза спеціальністю «музична педагогіка» ритміка є складовою різноманітних кваліфікаційних курсів, що часто реалізуються в післядипломній освіті. Усі означені курси мають спільне тяжіння до опанування методики проведення ритмічних занять з дітьми різного віку, з додатковим використанням корекційних можливостей ритміки. Конкретні приклади щодо наявності ритміки у вишах різного профілю та центрах післядипломної освіти у різних регіонах Польщі заміщено у Таблиці 1.

Корекційний і реабілітаційний потенціал ритміки реалізується й у освітніх програмах для людей похилого віку в Університетах третього віку.

Наприкінці минулого століття в Польщі з огляду на французькі взірці відкриваються перші Університети третього віку, в яких створювалися умови щодо систематичного самовдосконалення пенсіонерів і приємного проведення ними вільного часу. Було навіть створено Товариство Університету третього віку, яке випускало в Познані свій Бюлетень (*„Biuletyn Towarzystwa Uniwersytetu Trzeciego Wieku”*).

Ніні в провідних вишах Польщі функціонують курси для слухачів Університетів третього віку з використанням активних музично-ритмічних і артотерапевтичних технологій, які створені досвідченими педагогами вищої школи на основі особистого науково-педагогічного і методичного досвіду. В умовах сучасного життя, сповненого різноманітних загроз і стресів, музично-ритмічна діяльність перетворюється на впливовий чинник, що знімає напруження та гармонізує психіку. Танок і музично-ритмічна імпровізація стають для людей похилого віку засобами, які дозволяють уникнути гіподинамії, зміцнюють віру у свої сили, надають можливість налагодити міжособистісні контакти, відроджують відчуття молодості в «осінній» період життя.

Таблиця 1

Післядипломна ритмічна освіта

Навчальний заклад	Спеціалізація
Гуманістично-економічна академія в Лодзі	Музика – ритміка і елементи музикотерапії у дошкільній та ранньошкільній освіті.
Вармінсько-Мазурський університет в Ольштині	Ритміка і танець
Вища школа бізнесу в Домброві Гурнічій та її територіальні відділи у Живці, Щецині та Кракові	Ритміка і танець у музично-руховому вихованні дітей – кваліфікаційний курс
Вища школа соціальних наук у Варшаві (PEDAGOGIUM)	Ритміка і танець у музично-руховому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку
Академія Ігнаціум в Кракові та її територіальний відділ гуманітарних та соціальних наук в Мисловіцах	Ритміка у дошкільній освіті
Вища школа бізнесу та підприємництва у Островці Шьвентокшиському	Гімнастика, ритміка і танець у музично-руховому вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку
Краківська Державна Вища Школа у Єленій Гурі	Музика і ритміка у дошкільній освіті
Вища школа Яньського у Ломжі	Музика і ритміка у дошкільній та ранній шкільній освіті
Державна Вища Технічно-Економічна Школа ім. кс.Броніслава Маркевіча в Ярославі	Ритміка у дошкільному НЗ та школі
Вища Школа Наук про Здоров'я у Жирардові	Ритміка у ДНЗ і молодшій школі
Вища школа педагогіки і управління ім. Мешка I у Познані	Ритміка з елементами танця
Академія мистецтва у Щецині	Ритміка у кшталтуванні слуху в музичному шкільництві 1 ступеню
Вища Школа ім.Павла Влодковіца у Плоцьку	Танець і ритміка
Державна вища професійна школа ім. Станіслава Пігона у Кросні	Фізичне виховання із ритмікою та корекційною гімнастикою у дошкільній та молодшій шкільній освіті
Університет Міколая Коперніка в Торуні	Логоритміка з елементами арттерапії
Вальбризька вища школа управління та підприємства	Практична шкільна і дошкільна логопедія; логоритміка і мовна комікація для вчителів
Вища школа інформатики та управління у Жешові (Ряшові)	Шкільна і дошкільна логопедія із логоритмікою (для вчителів)
Колегіум Да Вінчі в Каліші	Корекційно-компенсаційна гімнастика з ритмікою
Підкарпацький центр дидактичних послуг	Гімнастика, ритміка і танець у музично-руховому вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку
Музична Академія ім.Кароля Ліпінського у Вроцлаві, відділ композиції, диригентури, теорії музики і музикотерапії	Післядипломний курс музикотерапії

Теоретичною основою нової галузі освіти дорослих у Польщі стає геррагогіка, яка займається теорією і практикою навчання людей похилого віку у процесі їх старіння. У «Педагогічній енциклопедії XXI століття» як синоніми геррагогіки визначено освітню геронтологію, педагогіку старіння та старості [4, с. 29]. Однією з головних цілей цієї субдисципліни стає піклування про психічне та фізичне здоров'я людей похилого віку, реабілітація їх життєвих сил і отримання сатисфакції від старості. Г. Луї зазначає, що геррагогіка покликана навчити людей приймати себе в похилому віці без розпачу, вміти пристосовуватись у складному світі, який так швидко змінюється, бачити свою активну роль у сучасному суспільстві [11, с. 57].

Сьогодні серед інших занять усе більшим попитом у слухачів університету користується музично-рухова терапія, підкріплена малюнком і літературним текстом. Інтенсифікація фізичної активності, поєднана з естетичною насолодою, уповільнює процеси старіння. Музично-рухові й танцювальні комбінації, підібрані з урахуванням віку та моторних можливостей учасників, задовольняють потреби душі й тіла старої людини, становлячись для неї геронтологічною профілактикою.

Висновки. Історія розвитку неперервної ритмічної освіти в Польщі характеризується з одного боку прагненням розбудови її професійного сегменту, а з другого – прикладним використанням окремих елементів ритміки у вихованні дітей та підготовці фахівців різних спеціальностей (від педагогів до хореографів, від акторів до реабілітологів).

Стає очевидним, що ані мінливість освітніх пріоритетів, ані жорсткі економічні рамки державного фінансування не змогли відсунути ритміку і потребу в ній на маргінес системи освіти. Можна стверджувати, що концепція ритмічного виховання Далькроза довела свою універсальність, здатність модернізуватися згідно потреб суспільства, виховання та освіти. Завдяки нерозривному зв'язку із музикою та рухом ритміка залишається однією з небагатьох дисциплін, які здатні провести людину через усе життя, починаючи від першого поруху в лоні матері аж до останнього подиху.

Подальші дослідження. Кожний із згаданих аспектів реалізації ритміки на окремих щаблях освіти в Польщі заслуговує на більш детальне дослідження. Особливості адаптації ритмічної концепції до конкретних умов її реалізації залежать не тільки від віку, спеціалізації чи потреб слухачів курсів, але також зумовлені світовими тенденціями у вихованні, освітніми директивами в межах Євросоюзу та фінансовими можливостями польської системи освіти. Зауважимо, що на окремих етапах розвитку системи освіти в Польщі вектори використання педагогічного потенціалу ритміки змінювались. Отже, її розвиток в історичному аспекті становить серйозну проблему для дослідників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколаї Г. Ю. Педагогічні спеціальності в системі вищої музичної освіти: європейський контекст / Г. Ю. Ніколаї // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та

- теорії і практики освіти : збірник наукових праць. – Харків : ХДУМ ім. І. П. Котляревського, 2007. – Вип. 20. – С. 163–176.
2. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К. : ВПЮЛ, 2000. – С. 29–33.
  3. Akademia Rozwoju Rodziny Energetywka [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://energetywka.home.pl/page5.php>
  4. Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku / red. T. Pilch. – W-wa : Wyd. Akademickie „Żak”, 2003. – Т. 2. – 1114 s.
  5. Fabryka muzyki [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fundacjafabrykamuzyki.pl>
  6. Jaques–Dalcroze E. Pisma wybrane / E. Jaques–Dalcroze. – Warszawa : WSiP, 1992. – 152 s.
  7. Klub mamy i malucha [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.klubmamyimalucha.pl>
  8. Kreatywka [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kreatywka.pl>
  9. Kształcenie nauczycieli muzyki: stan obecny i perspektywy / pod red. J. Kurcza. – Kraków : AM, 1999. – 107 s.
  10. List otwarty do Ministra Edukacji Narodowej // Wychowanie muzyczne w szkole, 2000. – Nr. 2/3. – S. 117.
  11. Łój G. Stymulatory rozwoju ucznia Uniwersytetu Trzeciego wieku w świetle samorealizacji A. Masłowa / G. Łój // Nauczyciel i Szkoła, 2003. – Nr 1–2. – S. 55–59.
  12. Makaraka [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.makaraka.pl/zajecia-dla-dzieci.html>
  13. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / W. Okoń. – Wyd. drugie rozszerzone. – Warszawa : WA „Żak”, 1998. – 468 s.
  14. Pasternak A. Pedagogiczno-artystyczna koncepcja metody Dalcroze’a a jej zastosowanie w polskim szkolnictwie / A. Pasternak // Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції : зб. наук. праць. – Суми : СумДПУ, 2005. – С. 118–127.

РЕЗІЮМЕ

Ключко В. В. Развитие непрерывного ритмического образования в Польше (конец XX в. – начало XXI в.).

В статье освещены особенности развития ритмики Е. Жак-Далькроза в системе непрерывного образования в Польше в конце XX – начале XXI веков. Детализированы функции, которые выполняет ритмика в системе образования Польши, в частности она служит для развития и воспитания детей дошкольного и школьного возраста; играет важную роль в формировании профессиональных компетенций в различных областях образования; является важной составляющей высшего и последипломного музыкального, педагогического, специального образования, физического воспитания и спорта; используется для реабилитации пожилых людей.

Охарактеризованы типы учебных заведений, в которых в течение исследуемого периода осуществлялась подготовка специалистов и отдельные учебные программы по ритмике. Приведены конкретные примеры учебных программ по ритмике, в частности, детализировано содержание подготовки ритмики в Музыкальной академии имени Кароля Шимановского в начале XXI века.

Показано, что особенности адаптации ритмической концепции Эмиля Жак-Далькроза к конкретным условиям ее реализации зависят не только от возраста, специализации или потребностей слушателей курсов, но также обусловлены мировыми тенденциями в воспитании, образовательными директивами в пределах Евросоюза и финансовыми возможностями польской системы образования. Засвидетельствовано, что на отдельных этапах развития системы образования в Польше векторы использования педагогического потенциала ритмики менялись.

Определены современные тенденции развития ритмики в Польше как составляющей непрерывного образования, в которой приобретают важное значение гармоничное воспитание детей и социально-педагогическая работа с пожилыми людьми.

Ключевые слова: *система непрерывного образования, развитие ритмики в Польше, Э. Жак-Далькроз, учебные программы, подготовка специалистов.*

SUMMARY

Kliuchko V. *Development of continuous rhythmic education in Poland (end of the XX cen. – beginning of the XXI cen.).*

In the article peculiarities of development of E. Jaques-Dalcroze's rhythmic in the system of continuous education in Poland at the end of the XX – the beginning of the XXI centuries are highlighted. The functions that performs rhythmic in the education system of Poland are detailed, in particular: it serves for the development and upbringing of children of preschool and school age; plays an important role in the development of professional competences in various fields of education; is an important component of higher and postgraduate music, pedagogical, special education, physical education and sports; is used for the rehabilitation of the elderly people.

The types of education institutions, in which, during the research period, specialists were trained and some rhythmic curricula are characterized. Specific examples of rhythmic curricula are given; in particular, the content of rhythmic training at Karol Shymanovsky Music Academy at the beginning of the XXI century is detailed.

It is shown that peculiarities of the adaptation of Emile Jaques-Dalcroze's rhythmic conception to the specific conditions of its implementation depend not only on the age, specialization or the needs of the course listeners, but also to the world trends in education, educational guidelines within the European Union and the financial capabilities of Polish education system. It has been shown that at different stages of development of the education system in Poland vectors of the use of pedagogical potential of rhythmic changed.

Modern tendencies of rhythmic development in Poland as a component of continuous education are determined, in which harmonious upbringing of children and social-pedagogical work with the elderly people become important.

Key words: *continuous education system, development of rhythmic in Poland, E. Jaques-Dalcroze, curriculum, training of specialists.*